

Konvencija o pravima djeteta

Dist.: Opšte

2. Mart 2021.

Original: engleski

Komitet za prava djeteta

Opšti komentar br. 25 (2021) o pravima djeteta u vezi sa digitalnim okruženjem

I. Uvod

1. Djeca sa kojima su vršene konsultacije za ovaj opšti komentar, izjavila su da su digitalne tehnologije veoma važne za njihov sadašnji život, kao i budućnost: „Pomoću digitalne tehnologije možemo dobiti informacije iz cijelog svijeta“; „[Digitalna tehnologija] me je upoznala sa glavnim aspektima kako sebe identifikujem“; „Kad ste tužni, internet vam može pomoći da vidite nešto što vas raduje“¹.

2. Digitalno okruženje se neprestano razvija i širi, obuhvatajući informacione i komunikacione tehnologije, uključujući digitalne mreže, sadržaj, usluge i aplikacije, povezane uređaje i okruženja, virtuelnu i proširenu stvarnost, vještačku inteligenciju, robotiku, automatizovane sisteme, algoritme i analitiku podataka, biometriju i tehnologiju implanta.²

3. Digitalno okruženje postaje sve važnije u većini aspekata života djece, uključujući i za vrijeme krize, jer se društvene funkcije, kao i obrazovanje, državne službe i trgovina, sve više oslanjaju na digitalne tehnologije. Ono pruža nove mogućnosti za ostvarivanje prava djeteta, ali takođe predstavlja i rizik od njihovog kršenja ili zloupotrebe. Tokom konsultacija, djeca su izrazila mišljenje da digitalno okruženje treba da podržava, promoviše i štiti sigurnost i ravnopravnu uključenost: „Željeli bi smo da nam vlada, tehnološke kompanije i nastavnici pomažu da upravljamo nepouzdanim informacijama na mreži“; „Željela bih da razjasnim šta se zaista događa sa mojim podacima... Zašto ih treba prikupljati? Kako se prikupljaju?“; „Zabrinuta sam zbog djeljenja mojih podataka“.³

¹ Ourrights in a digitalworld (Naša prava u digitalnom svijetu), sumarni izveštaj o konsultovanju dece za ovaj opšti komentar, s. 14 i 22. Dostupno na <https://5rightsfoundation.com/uploads/Our%20Rights%20in%20a%20Digital%20World.pdf>. Sva pozivanja na stavove dece odnose se na ovaj izveštaj

² Glosar tehnologije dostupan je na web stranici Komiteta:

https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=INT%2fCRC%2fINF%2f9314&Lang=en

³ Ourrights in a digitalworld”, s 14, 16, 22 i 25.

4. U digitalnom okruženju, prava svakog djeteta moraju se poštovati, štiti i ostvarivati. Inovacije u digitalnim tehnologijama utiču na život djece i njihova prava na načine koji su raznoliki i međusobno zavisni, čak i tamo gdje sama djeca ne pristupaju internetu. Smislen pristup digitalnim tehnologijama može pomoći djeci da ostvare čitav niz svojih građanskih, političkih, kulturnih, ekonomskih i socijalnih prava. Međutim, ako se ne dostigne digitalna inkluzija, postojeće nejednakosti će se vjerovatno povećati, a mogu nastati i nove.

5. Ovaj opšti komentar zasniva se na iskustvu Komiteta u pregledanju izvještaja država članica, na dan opšte rasprave o digitalnim medijima i pravima djeteta, pravnoj praksi tijela zaduženih za ljudska prava, preporukama Savjeta za ljudska prava i posebnim procedurama Savjeta, dva kruga konsultacija sa državama, stručnjacima i drugim zainteresovanim stranama o konceptu i unaprjeđenom nacrtu, kao i međunarodnim konsultacijama sa 709 djece koja žive u najrazličitijim okolnostima u 28 zemalja, u nekoliko regiona.

6. Ovaj opšti komentar treba čitati zajedno sa drugim relevantnim opštim komentarima Komiteta i njegovim smjernicama u vezi sa sprovođenjem Opcionog protokola uz Konvenciju o prodaji djece, dječjoj prostituciji i dječjoj pornografiji.

II. Cilj

7. U ovom opštem komentaru, Komitet objašnjava kako države ugovornice treba da primjene Konvenciju u odnosu na digitalno okruženje i daje smjernice o relevantnim zakonodavnim, političkim i drugim mjerama, kako bi obezbjedilo potpuno poštovanje svojih obaveza prema Konvenciji i opcionim protokolima uz nju, u smislu mogućnosti, rizika i izazova u promovisanju, poštovanju, zaštiti i ostvarivanju svih prava djeteta u digitalnom okruženju.

III. Opšti principi

8. Sljedeća četiri principa pružaju okvir u kome treba posmatrati sprovođenje svih ostalih prava iz Konvencije. Oni bi trebalo da posluže kao vodilja kod određivanja mjera potrebnih za garantovanje ostvarivanja prava djeteta u odnosu na digitalno okruženje.

A. Nediskriminacija

9. Pravo na nediskriminaciju zahtjeva da države članice osiguraju da sva djeca imaju jednak i efikasan pristup digitalnom okruženju na način koji je za njih smislen.⁴ Države ugovornice treba da preduzmu sve mjere neophodne za prevazilaženje digitalne isključenosti. To obuhvata pružanje besplatnog i bezbjednog pristupa djeci na namjenskim javnim lokacijama i ulaganje u politike i programe koji podržavaju pristup svakom djetetu i osmišljenu upotrebu digitalnih tehnologija u obrazovnim okruženjima, zajednicama i domovima.

10. Djeca mogu biti diskriminisana isključivanjem iz upotrebe digitalnih tehnologija i usluga ili izlaganjem komunikacijama ispunjenim mržnjom ili se prema njima nepošteno postupa kroz upotrebu tih tehnologija. Drugi oblici diskriminacije mogu nastati kada se automatizovani procesi koji dovode do filtriranja informacija, profilisanjem ili donošenjem odluka, zasnivaju na pristrasnim, djelimičnim ili neetično pribavljenim podacima o djetetu.

11. Komitet poziva države ugovornice da preduzmu proaktivne mjere za sprječavanje diskriminacije na osnovu pola, invaliditeta, socijalno-ekonomskog stanja, etničkog ili

⁴ Opšti komentar br. 9 (2006), para. 37–38.

nacionalnog porijekla, jezika ili bilo kom drugom osnovu, kao i diskriminacije djece koja pripadaju manjinama ili autohtonim narodima, djece tražilaca azila, izbjeglica i migranata, lezbejki, homoseksualaca, biseksualne, transrodne i interseksualne djece, djece koja su žrtve ili su preživjele trgovinu ljudima ili seksualnu eksploataciju, djece u alternativnoj njezi, djece lišene slobode i djece u drugim ranjivim situacijama. Potrebne su i posebne mjere kako bi se smanjila digitalna podjela vezana za pol, kada su u pitanju djevojčice, kao i za osiguravanje da se posebna pažnja posveti pristupu, digitalnoj pismenosti, privatnosti i bezbjednosti na mreži.

B. Najbolji interesi djeteta

12. Najbolji interes djeteta je dinamičan koncept koji zahteva procenu koja odgovara konkretnom kontekstu.⁵ Digitalno okruženje prvobitno nije bilo dizajnirano za djecu, ali igra značajnu ulogu u dječjim životima. Države ugovornice treba da osiguraju da je u svim akcijama u vezi sa obezbjeđivanjem, uređivanjem, dizajniranjem, upravljanjem i upotrebom digitalnog okruženja, najbolji interes svakog djeteta primarna briga.

13. Države ugovornice treba da uključe nacionalna i lokalna tijela koja nadgledaju ispunjavanje prava djece u takve aktivnosti. Razmatrajući najbolje interese djeteta, trebalo bi da uzmu u obzir sva dječja prava, uključujući njihova prava da traže, primaju i prenose informacije, da budu zaštićena, kao i da njihovi stavovi dobiju odgovarajuću težinu, odnosno da obezbjede transparentnost u procjeni najboljih interesa djeteta i kriterijuma koji se primjenjuju.

C. Pravo na život, opstanak i razvoj

14. Mogućnosti koje pruža digitalno okruženje igraju sve presudniju ulogu u razvoju djece i mogu biti od ključnog značaja za život i opstanak djece, posebno u kriznim situacijama. Države ugovornice treba da preduzmu sve odgovarajuće mjere da zaštite djecu od rizika po njihovo pravo na život, opstanak i razvoj. Rizici koji se odnose na sadržaj, kontakt, ponašanje i dogovore uključuju, između ostalog, nasilni i seksualni sadržaj, sajber-napad i uznemiravanje, kockanje, eksploataciju i zloupotrebu, uključujući seksualno eksploataciju i zloupotrebu, kao i promovisanje ili podsticanje na samoubistvo ili aktivnosti opasne po život, uključujući kriminalce ili naoružane grupe označene kao terorističke ili nasilno ekstremističke. Države ugovornice treba da identifikuju i riješe nove rizike sa kojima se djeca suočavaju u različitim kontekstima, između ostalog i tako što će saslušati njihove stavove o prirodi određenih rizika sa kojima se susreću.

15. Upotreba digitalnih uređaja ne bi smjela biti štetna, niti smije biti zamjena za lične interakcije između djece ili između djece i roditelja ili staratelja. Države ugovornice treba da obrate posebnu pažnju na efekte tehnologije u najranijim godinama života, kada je plastičnost mozga maksimalna, a socijalno okruženje, posebno odnosi sa roditeljima i staraocima, presudni za oblikovanje kognitivnog, emocionalnog i socijalnog razvoja djece. U ranim godinama potrebne su mjere predostrožnosti, u zavisnosti od dizajna, namjene i upotrebe tehnologija. Obuku i savjete o pravilnoj upotrebi digitalnih uređaja treba pružiti roditeljima, staraocima, vaspitačima i drugim relevantnim akterima, uzimajući u obzir istraživanja o efektima digitalnih tehnologija na razvoj djece, posebno tokom kritičnih neuroloških brzih promena tokom ranog detinjstva⁶ i adolescencije.

---

⁵ Opšti komentar br. 14 (2013), para. 1.

⁶ Opšti komentar br. 24 (2019), para. 22; iOpšti komentar br. 20 (2016), para. 9–11.

D. Poštovanje stavova djeteta

16. Djeca su izjavila da im digitalno okruženje pruža ključne mogućnosti da se njihovi glasovi čuju u pitanjima koje ih se tiču.⁷ Upotreba digitalnih tehnologija može pomoći u ostvarivanju učešća djece na lokalnom, nacionalnom i međunarodnom nivou⁸. Države ugovornice treba da promovišu svijest o digitalnim sredstvima i odgovarajući pristup kako bi djeca mogla da izraze svoje stavove, kao i da ponude obuku i podršku djeci da učestvuju ravnopravno sa odraslima, po potrebi anonimno, tako da mogu biti efikasni zagovornici svojih prava, pojedinačno i kao grupa.

17. Kada razvijaju zakonodavstvo, politike, programe, usluge i obuku o pravima djeteta u vezi sa digitalnim okruženjem, Države ugovornice treba da uključe svu djecu, saslušaju njihove potrebe i daju odgovarajuću težinu njihovim stavovima. One bi trebalo da osiguraju da pružaoci digitalnih usluga aktivno sarađuju sa djecom, primenjujući odgovarajuće mjere zaštite, i da njihove stavove uzmu u obzir prilikom razvoja proizvoda i usluga.

18. Države ugovornice se podstiču da koriste digitalno okruženje za konsultacije sa djecom o relevantnim zakonodavnim, administrativnim i drugim mjerama i da obezbjede da se njihovi stavovi ozbiljno razmotre i da učešće djece ne dovede do nepotrebnog nadzora ili prikupljanjem podataka, što predstavlja povredu njihovog prava na privatnost, slobodu misli i stavova. One bi trebalo da osiguraju da konsultativni procesi obuhvate djecu koja nemaju pristup tehnologiji ili vještine da je koriste.

IV. Razvojni kapaciteti

19. Države ugovornice treba da poštuju razvojne sposobnosti djeteta kao principa koji omogućava proces njihovog postepenog sticanja kompetencija, razumjevanja i djelovanja.⁹ Taj proces je posebno značajan u digitalnom okruženju, gdje se djeca mogu više angažovati nezavisno od nadzora roditelja i staraoaca. Rizici i mogućnosti povezani sa dječijim angažovanjem u digitalnom okruženju mijenjaju se u zavisnosti od njihove starosti i stepena razvoja. Države ugovornice bi trebalo da se rukovode tim zaključcima kad god osmišljavaju mjere za zaštitu djece u digitalnom okruženju ili im olakšavaju pristup tom okruženju. Osmišljavanje mjera prilagođenih uzrastu treba da se zasniva na najboljim i najsavremenijim dostupnim istraživanjima iz različitih disciplina.

20. Države ugovornice treba da uzmu u obzir promjenljivi položaj djece i njihovo delovanje u savremenom svijetu, kompetenciju i razumjevanje djece, koja nejednako razvijaju unutar raznih područja vještina i aktivnosti, kao i raznoliku prirodu rizika. Ta razmatranja moraju biti u ravnoteži sa značajem ostvarivanja njihovih prava u podržanim okruženjima i opsegom pojedinačnih iskustava i okolnosti.¹⁰ Države ugovornice treba da osiguraju da pružaoci digitalnih usluga nude usluge koje odgovaraju razvojnim sposobnostima djece.

21. U skladu sa dužnošću država da pružaju odgovarajuću pomoć roditeljima i staraocima u izvršavanju njihovih obaveza u odgajanju djece, države ugovornice treba da podižu svijest roditelja i staralaca o potrebi poštovanja dječje samostalnosti, kapaciteta i privatnosti. One bi trebalo da podrže roditelje i staraoce u sticanju digitalne pismenosti, kao i svijesti o rizicima

⁷ Naša prava u digitalnom svijetu, s. 17.

⁸ Opšti komentar br. 14 (2013), para. 89–91.

⁹ Opšti komentar br. 7 (2005), para. 17; i Opšti komentar br. 20 (2016), para. 18 i 20.

¹⁰ Opšti komentar br. 20 (2016), para. 20.

po djecu, kako bi im omogućili da pomognu djeci u ostvarivanju njihovih prava u vezi sa digitalnim okruženjem, uključujući pravo na zaštitu.

V. Opšte mjere primene Država ugovornica

22. Prilike za ostvarivanje prava djeteta i njihovu zaštitu u digitalnom okruženju zahtijevaju širok spektar zakonodavnih, administrativnih i drugih mjera, uključujući i one preventivne.

A. Zakonodavstvo

23. Države ugovornice trebalo bi da pregledaju, usvoje i ažuriraju nacionalno zakonodavstvo u skladu sa međunarodnim standardima o ljudskim pravima, kako bi se osiguralo da je digitalno okruženje kompatibilno sa pravima utvrđenim u Konvenciji i njenim opcionim protokolima. Zakonodavstvo treba da ostane relevantno u kontekstu tehnološkog napretka i novih praksi. Države ugovornice bi trebalo da uvedu obavezu upotrebe procjene uticaja na prava djeteta radi ugrađivanja ovih prava u zakonodavstvo, budžetska izdvajanja i druge administrativne odluke koje se odnose na digitalno okruženje, kao i da promovišu njihovu upotrebu među javnim tijelima i preduzećima koja se odnose na digitalno okruženje.¹¹

B. Sveobuhvatna politika i strategija

24. Države ugovornice treba da osiguraju da se nacionalne politike koje se odnose na prava djeteta posebno bave digitalnim okruženjem i da shodno tome primjenjuju propise, kodekse djelatnosti, standarde dizajna i akcione planove, što sve treba redovno ocjenjivati i ažurirati. Takve nacionalne politike treba da imaju za cilj pružanje djeci mogućnosti da imaju koristi od angažovanja u digitalnom okruženju i obezbjeđivanje njihovog sigurnog pristupa ovom okruženju.

25. Zaštita djece na internetu treba da bude sastavni dio nacionalnih politika zaštite djece. Države ugovornice treba da primjene mjere koje štite djecu od rizika, uključujući sajber-napade, kao i seksualno iskorišćavanje i zloupotrebu djece pomoću digitalne tehnologije i na mreži, da obezbjede sprovođenje istraga u vezi sa takvim krivičnim djelima, kao i pružiti pomoć i podršku djeci koja su žrtve. Takođe bi trebalo da se pozabave potrebama djece u nepovoljnim ili ranjivim situacijama, uključujući pružanje informacija u formatu prilagođenom djeci koje se, kada je to potrebno, prevode na odgovarajuće jezike manjina.

26. Države ugovornice treba da obezbjede funkcionisanje efikasnih mehanizama zaštite djece na mreži, kao i sigurnosne politike, istovremeno poštujući i druga prava djeteta, u svim sredinama u kojima djeca imaju pristup digitalnom okruženju, koje uključuje dom, obrazovne ustanove, internetske kafiće, omladinske centre, biblioteke, kao i zdravstvene ustanove i okruženja alternativne njege.

C. Koordinacija

27. Da bi obuhvatile međusektorske posljedice digitalnog okruženja po dječja prava, države ugovornice treba da identifikuju državno tijelo koje je zaduženo da koordinira politike, smjernice i programe koji se odnose na prava djeteta, između centralnih vladinih odjeljenja i različitih nivoa vlasti.¹² Takav nacionalni mehanizam za koordinaciju treba da se

---

¹¹ Opšti komentar br.5 (2003), para. 45; Opšti komentar br. 14 (2013), para. 99; i Opšti komentar br. 16 (2013), para. 78–81

¹² Opšti komentar br.5 (2003), para. 37.

poveže sa školama i sektorom informacionih i komunikacionih tehnologija i da saraduje sa preduzećima, civilnim društvom, akademskom zajednicom i organizacijama, radi ostvarivanja dječjih prava u odnosu na digitalno okruženje na među-sektorskom, nacionalnom, regionalnom i lokalnom nivou.¹³ Prema potrebi, trebalo bi da se oslanja na tehnološku i drugu relevantnu ekspertizu unutar državnih institucija i izvan njih, te da bude nezavisno ocjenjivano kada je u pitanju njegova efikasnostu ispunjavanju obaveza.

D. Alokacija resursa

28. Države ugovornice treba da mobilišu, raspodjele i koriste javne resurse za sprovođenje propisa, politika i programa, za potpuno ostvarivanje prava djeteta u digitalnom okruženju, za poboljšanje digitalne inkluzije koja je potrebna za rješavanje sve većeg uticaja digitalnog okruženja na život djece, kao i za promociju ravnopravnosti pristupa, odnosno pristupačnosti usluga i povezivanja.¹⁴

29. Tamo gdje poslovni sektor donira sredstva ili se dobijaju putem međunarodne saradnje, države ugovornice treba da obezbjede da treće strane ne ometaju i ne utiču negativno na njihov vlastiti mandat, mobilizaciju resursa, raspodjelu sredstava i rashode.¹⁵

E. Prikupljanje podataka i istraživanje

30. Redovno ažurirani podaci i istraživanja su presudni za razumijevanje učinaka digitalnog okruženja na život djece, zbog procjene uticaja na njihova prava i procjenu efikasnosti državnih intervencija. Države ugovornice trebalo bi da osiguraju prikupljanje obimnih, sveobuhvatnih podataka, pomoću adekvatnih resursa koji su razvrstani prema starosti, polu, invaliditetu, geografskom položaju, etničkom i nacionalnom porijeklu i socijalno-ekonomskom stanju. Takvi podaci i istraživanja, uključujući istraživanja koja uključuju djecu i sprovode ih djeca, treba da posluže kao osnova za zakonodavstvo, politiku i praksu i treba da budu dostupni u javnom domenu.¹⁶ Tokom prikupljanja podataka i sprovođenja istraživanja u vezi sa digitalnim životom djece mora se poštovati njihova privatnost i udovoljiti najvišim etičkim standardima.

F. Nezavisni nadzor

31. Države ugovornice treba da osiguraju da nadležnost nacionalnih institucija za ljudska prava i drugih odgovarajućih nezavisnih institucija pokrivaju prava djeteta u digitalnom okruženju i da su u mogućnosti da primaju, istražuju i postupaju po žalbama djece i njihovih predstavnika.¹⁷ Tamo gdje postoje nezavisna nadzorna tijela koja nadgledaju aktivnosti u vezi sa digitalnim okruženjem, nacionalne institucije za ljudska prava treba da blisko saraduju sa takvim tijelima na efikasnom izvršavanju svog mandata u pogledu dječjih prava.

G. Širenje informacija, podizanje svijesti i obuka

32. Države ugovornice trebalo bi da šire informacije i vode kampanje za podizanje svijesti o pravima djeteta u digitalnom okruženju, posebno se fokusirajući na one čije akcije imaju direktan ili indirektan uticaj na djecu. Trebalo bi da obezbjede obrazovne programe za djecu,

¹³ Isto, para. 27 i 39.

¹⁴ Opšti komentar br. 19 (2016), para. 21.

¹⁵ Isto, para. 27 (b).

¹⁶ Opšti komentar br. 5 (2003), para. 48 i 50.

¹⁷ Opšti komentar br. 2 (2002), para. 2 i 7.

roditelje i staraoce, širu javnost i kreatore politika, kako bi oni unaprijedili svoje znanje o dječijim pravima u vezi sa mogućnostima i rizicima povezanim sa digitalnim proizvodima i uslugama. Takvi programi treba da uključuju informacije o tome kako djeca mogu imati koristi od digitalnih proizvoda i usluga i razviti svoju digitalnu pismenost i vještine, kako zaštititi dječju privatnost i spriječiti viktimizaciju, kao i kako prepoznati djete koje je žrtva povrjeđivanja počinjenog na mreži ili van nje, i na odgovarajući način reagovati. Takvi programi treba da se zasnivaju na istraživanjima i konsultacijama sa djecom, roditeljima i staraocima.

33. Profesionalci koji rade za sa djecom, kao i poslovni sektor, uključujući tehnološku industriju, trebalo bi da prođu obuku koja uključuje kako digitalno okruženje utiče na prava djeteta u različitim kontekstima, načine na koje djeca ostvaruju svoja prava u digitalnom okruženju i kako pristupaju i koriste tehnologije. Takođe bi trebalo da prođu obuku o primjeni međunarodnih standarda ljudskih prava na digitalno okruženje. Države ugovornice treba da osiguraju da se profesionalcima koji rade na svim nivoima obrazovanja, prije i tokom službe, obezbjedi obuka koja se odnosi na digitalno okruženje, kako bi se podržao razvoj njihovog znanja, vještina i prakse.

H. Saradnja sa civilnim društvom

34. Države ugovornice treba da u primjenu, praćenje i ocjenu zakona, politika, planova i programa koji se odnose na prava djeteta, sistematski da uključuju civilno društvo, što obuhvata i grupe koje vode djeca, kao i nevladine organizacije koje rade na polju dječijih prava i one koji se bave digitalnim okruženjem. Takođe bi trebalo da osiguraju da organizacije civilnog društva mogu da sprovode svoje aktivnosti koje se odnose na promociju i zaštitu dječijih prava u odnosu na digitalno okruženje.¹⁸

I. Prava djeteta i poslovni sektor

35. Poslovni sektor, uključujući neprofitne organizacije, direktno i indirektno utiče na prava djeteta pružanjem usluga i proizvoda koji se odnose na digitalno okruženje. Preduzeća treba da poštuju prava djeteta i spriječe i isprave zloupotrebu njihovih prava u vezi sa digitalnim okruženjem. Države ugovornice imaju obavezu da osiguraju da preduzeća ispunjavaju te obaveze.¹⁹

36. Države ugovornice treba da preduzmu mjere, uključujući kroz razvoj, praćenje, primjenu i ocjenu zakona, propisa i politika, kako bi osigurale da preduzeća poštuju svoje obaveze da spriječe da se njihove mreže ili online usluge koriste na načine koji uzrokuju ili doprinose kršenjima ili zloupotrebi dječjih prava, uključujući njihova prava na privatnost i zaštitu, kao i da obezbjede djeci, roditeljima i staraocima brzu i efikasnu pravnu zaštitu. Takođe bi trebalo da podstaknu preduzeća da pružaju javne informacije i dostupne i pravovremene savjete za podršku bezbjednim i korisnim digitalnim aktivnostima djece.

37. Države ugovornice su dužne da zaštite djecu od kršenja njihovih prava od strane poslovnih preduzeća, uključujući pravo na zaštitu od svih oblika nasilja u digitalnom okruženju. Iako preduzeća možda nisu direktno umješana u vršenje štetnih djela, ona mogu prouzrokovati ili doprinijeti kršenju prava djece na zaštitu od nasilja, uključujući kroz dizajn i pružanje digitalnih usluga. Države ugovornice treba da uspostave, nadgledaju i sprovode zakone i propise usmjerene na sprječavanje kršenja prava na zaštitu od nasilja, kao i one čiji

---

¹⁸ Isto, para. 7.

¹⁹ Opšti komentar br. 16 (2013), para. 28, 42 i 82.

je cilj istraga, presuđivanje i ispravljanje kršenja prava u slučaju da se ona pojave u odnosu na digitalno okruženje.²⁰

38. Države ugovornice treba da zahtjevaju od poslovnog sektora da preduzme detaljnu analizu prava djeteta, posebno da izvrši procjenu uticaja na prava djeteta i objelodani ih javnosti, s posebnim osvrtom na raznorodne i, povremeno, ozbiljne uticaje digitalnog okruženja na djecu.²¹ One treba da preduzmu odgovarajuće korake da spriječe, nadgledaju, istražuju i kažnjavaju kršenja prava djeteta od strane preduzeća.

39. Pored razvijanja zakonodavstva i politika, države ugovornice trebalo bi da zahtijevaju od svih preduzeća koja utiču na prava djeteta u vezi sa digitalnim okruženjem, da primjene regulatorne okvire, kodekse u industriji i uslove usluga koji poštuju najviše standarde etičnosti, privatnosti i bezbjednosti vezano za dizajn, inženjering, razvoj, rad, distribuciju i marketing njihovih proizvoda i usluga. To uključuje preduzeća koja za ciljnu grupu ili kao krajnje korisnike imaju djecu, ili na drugi način utiču na djecu. Od takvih preduzeća treba da zahtijevaju da se pridržavaju visokih standarda transparentnosti i odgovornosti i podstiču ih da preduzimaju mjere za inovacije u najboljem interesu djeteta. One takođe treba da zahtijevaju da preduzeća pružaju objašnjenja o uslovima pružanja svojih usluga djeci, koja su prilagođena njihovom starosnom dobu, odnosno roditeljima i staraocima ako je riječ o maloj djeci.

J. Komercijalno oglašavanje i marketing

40. Digitalno okruženje obuhvata preduzeća koja se finansijski oslanjaju na obradu ličnih podataka radi ciljnih sadržaja koji donose prihod ili koji se plaćaju, a takvi procesi namjerno i nenamjerno utiču na digitalna iskustva djece. Mnogi od tih procesa uključuju veći broj komercijalnih partnera, čime se stvara lanac komercijalnih aktivnosti i obrade ličnih podataka koji mogu dovesti do kršenja ili zloupotrebe dječjih prava, uključujući kroz obilježja dizajna oglašavanja koje predviđaju i vode aktivnosti djeteta ka ekstremnijim sadržajima, automatizovana obavještenja koja mogu prekinuti spavanje ili upotrebu ličnih podataka djeteta ili njegove lokacije u cilju potencijalno štetnih komercijalnih sadržaja.

41. Države ugovornice treba da imaju na umu najbolje interese djeteta pri regulisanju oglašavanja i marketinga namenjenog djeci i dostupnog djeci. Sponzorstvo, plasman proizvoda i svi drugi oblici komercijalno vođenog sadržaja treba jasno razlikovati od svih ostalih sadržaja i oni ne bi trebalo da produbljuju rodne ili rasne stereotipe.

42. Države ugovornice trebalo bi zakonom da zabrane profilisanje ili ciljanje djece bilo kog uzrasta u komercijalne svrhe na osnovu digitalnog zapisa njihovih stvarnih ili izvedenih karakteristika, uključujući grupne ili kolektivne podatke, ciljanjem po osnovu povezivanja ili afiniteta. Praksama koje se oslanjaju na neuromarketing, emocionalnu analitiku, dubinsko oglašavanje i oglašavanje u okruženjima virtualne i proširene stvarnosti za promociju proizvoda, aplikacija i usluga takođe treba zabraniti direktno ili indirektno uključivanje djece.

K. Pristup pravdi i mehanizmi pravne zaštite

43. Djeca se iz različitih razloga suočavaju sa posebnim izazovima u pristupu pravdi koji se odnose na digitalno okruženje. Takvi izazovi se javljaju, između ostalog, zbog nedostatka zakona kojim se sankcionišu kršenja prava djeteta posebno u vezi sa digitalnim okruženjem, poteškoća u pribavljanju dokaza ili identifikovanju počinitelaca ili zato što djeca i njihovi roditelji

²⁰ Isto, para. 60.

²¹ Isto, para. 50 i 62-65.

ili staraoci nemaju znanja o svojim pravima ili o onome što predstavlja kršenje ili zloupotreba njihovih prava u digitalnom okruženju. Dodatni izazovi mogu se pojaviti ako se od djece zahtijeva da otkriju osjetljive ili privatne aktivnosti na mreži ili zbog straha od odmazde vršnjaka ili socijalne isključenosti.

44. Države ugovornice treba da osiguraju da su odgovarajući i efikasni pravni mehanizmi za kršenje dječjih prava koji se odnose na digitalno okruženje široko poznati i lako dostupni svoj djeci i njihovim predstavnicima. Mehanizmi za žalbe i prijavljivanje treba da budu besplatni, sigurni, povjerljivi, prilagođeni djeci i raspoloživi u lako dostupnim formatima. Države ugovornice takođe treba da obezbijede mogućnost kolektivne žalbe, uključujući kolektivne tužbe i parnice od javnog interesa, kao i pravnu ili drugu odgovarajuću pomoć, uključujući specijalizovane usluge, za djecu čija su prava povrijeđena u digitalnom okruženju ili putem njega.

45. Države ugovornice treba da uspostave, koordinišu i redovno nadgledaju i procjenjuju okvire za prijavljivanje takvih slučajeva i pružanje efikasne podrške djeci koja su žrtve.²² Ovi okviri bi trebalo da uključuju mjere za identifikaciju, terapiju i naknadno staranje i socijalnu reintegraciju djece koja su žrtve. Obuka o identifikaciji djece koja su žrtve treba da bude uključena u mehanizme prijavljivanja, uključujući i pružaoce digitalnih usluga. Mjere u takvom okviru treba da budu višestruke i prilagođene djeci, kako bi se spriječila reviktimizacija i sekundarna viktimizacija djeteta u kontekstu istražnih i sudskih procesa. To može zahtijevati specijalizovanu zaštitu povjerljivosti i ispravljanje štete povezane sa digitalnim okruženjem.

46. Odgovarajuće mjere oporavka uključuju restituciju, obeštećenje i pružanje satisfakcije i može zahtijevati izvinjenje, ispravku, uklanjanje nezakonitog sadržaja, pristup uslugama psihološke pomoći ili druge mjere.²³ U vezi sa kršenjima u digitalnom okruženju, korektivni mehanizmi treba da uzmu u obzir ranjivost djece i potrebu da budu brzi da bi zaustavili trenutnu i buduću štetu. Države ugovornice treba da garantuju da ne dolazi do ponavljanja prestupa, uključujući i reformu relevantnih zakona i politika i njihovu efikasnu primjenu.

47. Digitalne tehnologije unose dodatnu složenost u istrage i krivično gonjenje zločina protiv djece, koji mogu prelaziti državne granice. Države ugovornice treba da se pozabave načinima na koje upotreba digitalnih tehnologija može olakšati ili ometati istragu i krivično gonjenje zločina protiv djece i preduzeti sve raspoložive preventivne mjere, mjere izvršenja i obeštećenja, što uključuje i saradnju sa međunarodnim partnerima. One treba da pruže specijalizovanu obuku za službenike koji sprovode zakone, tužioce i sudije u vezi sa kršenjem prava djeteta posebno povezanim sa digitalnim okruženjem, što uključuje i međunarodnu saradnju.

48. Djeca se mogu suočiti sa posebnim poteškoćama u dobijanju pravne zaštite kada su zloupotrijebljena njihova prava u digitalnom okruženju, posebno u kontekstu globalnog poslovanja.²⁴ Države ugovornice trebalo bi da razmotre mjere za poštovanje, zaštitu i ispunjavanje dječjih prava u kontekstu eksteritorijalnih aktivnosti i operacija preduzeća, pod uslovom da postoji razumna veza između države i dotičnog ponašanja. One treba da obezbijede da preduzeća pružaju efikasne mehanizme za podnošenje žalbi; takvi mehanizmi, međutim, ne bi trebalo da sprječavaju djecu da pristupe pravnoj zaštiti koju pruža država. Takođe bi trebalo da osiguraju da agencije sa nadzornim ovlaštenjima relevantnim za prava djeteta, poput onih koje se odnose na zdravlje i bezbjednost, zaštitu podataka i prava

---

²² Opšti komentar br. 21 (2017), para. 22. Videti i rezoluciju 60/147 Generalne skupštine, aneks.

²³ Opšti komentar br. 5 (2003), para. 24.

²⁴ Opšti komentar br. 16 (2013), para. 66–67.

potrošača, obrazovanje i oglašavanje i marketing, istražuju žalbe i pružaju odgovarajuće korektivne mjere za kršenje ili zloupotrebu prava djeteta u digitalnom okruženju.²⁵

49. Države ugovornice treba da pruže djeci informacije prilagođene djeci i njihovom uzrastu, jezikom prilagođenim djeci, o njihovim pravima i o mehanizmima za prijavljivanje i žalbe, kao i o uslugama i korektivnim mjerama koje su im na raspolaganju u slučajevima kada su njihova prava u vezi sa digitalnim okruženjem povrijeđena ili zloupotrebljena. Takve informacije takođe treba pružiti roditeljima, staraocima i profesionalcima koji rade sa i za djecu.

VI. Građanska prava i slobode

A. Pristup informacijama

50. Digitalno okruženje pruža jedinstvenu priliku djeci da ostvare pravo na pristup informacijama. U tom pogledu, informacioni i komunikacioni mediji, uključujući digitalni i mrežni sadržaj, obavljaju važnu funkciju.²⁶ Države ugovornice treba da obezbjede da djeca imaju pristup informacijama u digitalnom okruženju i da je uživanje tog prava ograničeno samo kada je to predviđeno zakonom i neophodno u svrhe predviđene članom 13. Konvencije.

51. Države ugovornice treba da obezbjede i podrže stvaranje digitalnog sadržaja za djecu koji odgovara njihovom uzrastu i koji ih osnažuje, a u skladu sa razvojnim kapacitetima djece, kao i da obezbjede djeci pristup raznorodnim informacijama, uključujući informacije koje posjeduju javne ustanove, o kulturi, sportu, umjetnosti, zdravlju, građanskim i političkim pitanjima i pravima djeteta.

52. Države ugovornice treba da podstiču proizvodnju i širenje takvog sadržaja u različitim formatima i iz više nacionalnih i međunarodnih izvora, uključujući novinske medije, emitere, muzeje, biblioteke i obrazovne, naučne i kulturne organizacije. One bi posebno trebalo da nastoje da poboljšaju pružanje raznolikog, pristupačnog i korisnog sadržaja za djecu sa invaliditetom i djecu koja pripadaju etničkim, jezičkim, autohtonim i drugim manjinskim grupama. Sposobnost pristupa relevantnim informacijama na jezicima koje djeca razumiju može imati značajan pozitivan uticaj na ravnopravnost.²⁷

53. Države ugovornice treba da osiguraju da su sva djeca informisana o raznolikim i kvalitetnim informacijama na mreži i da ih mogu lako pronaći, uključujući sadržaje nezavisne od komercijalnih ili političkih interesa. Trebalo bi da obezbjede da automatizovano pretraživanje i filtriranje informacija, uključujući sisteme preporuka, ne daju prioritet plaćenim sadržajima sa komercijalnom ili političkom motivacijom nad dječijim izborima ili na štetu prava djeteta na informacije.

54. Digitalno okruženje može uključivati informacije obilježene rodnim stereotipima, diskriminatorne, rasističke, nasilne, pornografske i eksploatacione informacije, kao i lažne narative, dezinformacije, kao i informacije koje podstiču djecu da se bave nezakonitim ili štetnim aktivnostima. Takve informacije mogu doći iz više izvora, uključujući druge korisnike, kreatore komercijalnog sadržaja, seksualne prestupnike ili oružane grupe označene kao terorističke ili nasilno ekstremističke. Države ugovornice treba da zaštite djecu od štetnog i nepouzdanog sadržaja i obezbjede da relevantna preduzeća i drugi dobavljači digitalnog

²⁵ Isto, para. 30 i 43.

²⁶ Opšti komentar br. 7 (2005), para. 35; iOpšti komentar br. 20 (2016), para. 47.

²⁷ Opšti komentar br. 17 (2013), para. 46; iOpšti komentar br. 20 (2016), para. 47–48.

sadržaja razviju i primjene smjernice kojima će djeci omogućiti bezbjedan pristup raznovrsnim sadržajima, priznajući prava djeteta na informacije i slobodu izražavanja, istovremeno ih štiteći od takvih štetnih materijala u skladu sa njihovim pravima i razvojnim kapacitetima.²⁸ Sva ograničenja u radu bilo kog internet, elektronskog ili drugog sistema za širenje informacija treba da budu u skladu sa članom 13 Konvencije.²⁹ Države ugovornice ne bi trebalo da namjerno ometaju ili omogućavaju drugim akterima da ometaju snadbjevanje električnom energijom, mobilne mreže ili internet veze u bilo kom geografskom području, bilo djelimično ili u cjelini, što može imati za posljedicu ometanje pristupa djece informacijama i komunikaciji.

55. Države ugovornice treba da podstaknu pružaoce digitalnih usluga koje djeca koriste da primjenjuju koncizno i razumljivo obelježavanje sadržaja, na primjer o primjerenosti za određeni uzrast ili vjerodostojnosti sadržaja. Takođe bi trebalo da podstiču obezbjeđivanje dostupnih smjernica, obuka, obrazovnih materijala i mehanizama izveštavanja, za djecu, roditelje i staraoce, vaspitače i relevantne profesionalne grupe.³⁰ Sistemi dizajnirani prema uzrastu ili sadržaju tako da zaštite djecu od sadržaja neprikladnog uzrastu treba da budu u skladu sa principom smanjenja količine podataka.

56. Države ugovornice treba da osiguraju da se pružaoци digitalnih usluga pridržavaju relevantnih smjernica, standarda i kodeksa³¹ i sprovode zakonita, neophodna i proporcionalna pravila moderiranja sadržaja. Kontrole sadržaja, školski sistemi za filtriranje i druge tehnologije orijentisane na bezbjednost ne bi trebalo da se koriste za ograničavanje pristupa djece informacijama u digitalnom okruženju; treba ih koristiti samo za sprječavanje priliva materijala štetnog za djecu. Moderiranje sadržaja i kontrole sadržaja treba da budu uravnoteženi sa pravom na zaštitu od kršenja drugih prava djece, posebno njihovih prava na slobodu izražavanja i privatnost.

57. Profesionalni kodeksi ponašanja koje postavljaju novinski mediji i druge relevantne organizacije treba da sadrže smjernice o tome kako prijaviti digitalne rizike i mogućnosti koje se odnose na djecu. Takva uputstva treba da rezultiraju izvještavanjem zasnovanim na dokazima koji ne otkrivaju identitet djece koja su žrtve i koja su preživjela, odnosno izvještavanjem u skladu sa međunarodnim standardima ljudskih prava.

B. Sloboda izražavanja

58. Pravo djece na slobodu izražavanja uključuje slobodu traženja, primanja i prenošenja informacija i ideja svih vrsta, korišćenjem bilo kog medija po njihovom izboru. Djeca su izjavila³² da im digitalno okruženje nudi značajan proctor za izražavanje njihovih ideja, mišljenja i političkih stavova. Za djecu u nepovoljnim ili ranjivim situacijama, tehnološki olakšana interakcija sa drugima koji dijele njihova iskustva može im pomoći da se izraze.

59. Sva ograničenja prava djeteta na slobodu izražavanja u digitalnom okruženju, poput filtera, uključujući mjere bezbjednosti, trebalo bi da budu zakonita, neophodna i proporcionalna. Obrazloženje takvih ograničenja trebalo bi da bude transparentno i da se djeci saopštava na jeziku prilagođenom njihovom uzrastu. Države ugovornice treba da pruže djeci informacije i mogućnosti za obuku o tome kako efikasno ostvariti to pravo, posebno

²⁸ Opšti komentar br. 16 (2013), para. 58; i Opšti komentar br. 7 (2005), para. 35.

²⁹ Komitet za ljudska prava, Opšti komentar br. 34 (2011), para. 43.

³⁰ Opšti komentar br. 16 (2013), para. 19 i 59.

³¹ Isto, para. 58 i 61.

³² Ourrights in a digitalworld", s. 16.

kako bezbjedno kreirati i dijeliti digitalni sadržaj, uz poštovanje prava i dostojanstva drugih i bez povrede zakona, poput onih koje se odnose na podsticanje mržnje i nasilja.

60. Kada djeca izražavaju svoje političke ili druge stavove i identitete u digitalnom okruženju, mogu privući kritiku, neprijateljstvo, pretnje ili kaznu. Države ugovornice treba da zaštite djecu od sajber agresije i prijetnji, cenzure, nelegalnog pribavljanja podataka i digitalnog nadzora. Djecu ne bi trebalo krivično goniti zbog izražavanja mišljenja u digitalnom okruženju, osim ako ne krše ograničenja predviđena krivičnim zakonodavstvom koja su kompatibilna sa članom 13 Konvencije.

61. S obzirom na postojanje komercijalnih i političkih motiva za promociju određenih pogleda na svijet, države ugovornice treba da osiguraju da upotrebe automatizovanih procesa filtriranja informacija, profilisanja, marketinga i donošenja odluka ne zamjenjuju, ne manipulišu ili ne ometaju sposobnost djece da formiraju i izraze svoje mišljenje u digitalnom okruženju.

C. Sloboda misli, savjesti i vjeroispovesti

62. Države ugovornice treba da poštuju pravo djeteta na slobodu misli, savjesti i vjeroispovesti u digitalnom okruženju. Komitet podstiče države ugovornice da uvedu ili ažuriraju propise o zaštiti podataka i standarde dizajna koji identifikuju, definišu i zabranjuju prakse kojima se manipuliše ili ometa pravo djece na slobodu misli i vjerovanja u digitalnom okruženju, na primer emocionalnom analitikom ili zaključivanjem. Automatizovani sistemi mogu da se koriste za zaključivanje o unutrašnjem stanju djeteta. Treba osigurati da se automatizovani sistemi ili sistemi za filtriranje informacija ne koriste da bi uticali na dječje ponašanje ili emocije ili ograničili njihove mogućnosti ili razvoj.

63. Države ugovornice trebalo bi da osiguraju da djeca ne budu kažnjavana zbog svoje religije ili uvjerenja ili da im se buduće mogućnosti na bilo koji drugi način ograničavaju. Ostvarivanje prava djeteta na ispoljavanje svoje religije ili uvjerenja u digitalnom okruženju može biti podložno samo ograničenjima koja su zakonita, neophodna i proporcionalna.

D. Sloboda udruživanja i mirnog okupljanja

64. Digitalno okruženje može djeci omogućiti da formiraju svoj socijalni, vjerski, kulturni, etnički, seksualni i politički identitet i da učestvuju u povezanim zajednicama i na javnim prostorima za raspravu, kulturnu razmjenu, socijalnu koheziju i različitost.³³ Djeca su izjavila da im digitalno okruženje pruža dragocjene mogućnosti da se sretnu, ostvare razmjenu i raspravljaju sa vršnjacima, donosiocima odluka i drugima koji dijele njihova interesovanja.³⁴

65. Države ugovornice treba da osiguraju da njihovi zakoni, propisi i politike štite pravo djece da učestvuju u organizacijama koje djeluju djelimično ili isključivo u digitalnom okruženju. Djeca ne mogu imati ograničenja u ostvarivanju svog prava na slobodu udruživanja i mirnog okupljanja u digitalnom okruženju, osim ograničenja koja su zakonita, neophodna i proporcionalna.³⁵ Takvo učešće samo po sebi ne bi trebalo da rezultira negativnim posljedicama po tu djecu, kao što su isključenje iz škole, ograničenje ili lišavanje budućih mogućnosti ili stvaranje policijskog profila. Takvo učešće treba da bude sigurno, privatno i bez nadzora javnih ili privatnih subjekata.

³³ Opšti komentar br. 17 (2013), para. 21; iOpšti komentar br. 20 (2016), para. 44–45.

³⁴ Ourrights in a digitalworld”, s. 20.

³⁵ Komitet za ljudska prava, Opšti komentar br. 37 (2020), para. 6 i 34.

66. Javna vidljivost i mogućnosti umrežavanja u digitalnom okruženju takođe mogu podržati aktivizam koji vode deca i mogu osnažiti decu kao zagovornike ljudskih prava. Komitet prepoznaje da digitalno okruženje omogućava djeci, uključujući djecu zaštitnike ljudskih prava, kao i djecu u osjetljivim situacijama, da međusobno komuniciraju, zagovaraju svoja prava i osnivaju udruženja. Države ugovornice treba da ih podrže, što uključuje omogućavanje stvaranja određenih digitalnih prostora, i da im obezbijede sigurnost.

E. Pravo na privatnost

67. Privatnost je od vitalnog značaja za aktivnosti djece, njihovo dostojanstvo i sigurnost, kao i za ostvarivanje njihovih prava. Lični podaci djece obrađuju se kako bi im se pružile obrazovne, zdravstvene i druge pogodnosti. Prijetnje po privatnost djece mogu nastati prikupljanjem i obradom podataka od strane javnih institucija, preduzeća i drugih organizacija, kao i od kriminalnih aktivnosti kao što je krađa identiteta. Prijetnje mogu nastati i zbog sopstvenih aktivnosti djece i aktivnosti članova porodice, vršnjaka ili drugih, na primjer, ako roditelji dijele fotografije na mreži ili stranac dijeli informacije o djetetu.

68. Podaci mogu, između ostalog, sadržati informacije o dječjem identitetu, aktivnostima, lokaciji, komunikaciji, emocijama, zdravlju i vezama. Određene kombinacije ličnih podataka, uključujući biometrijske podatke, mogu jedinstveno identifikovati dijete. Digitalne prakse, kao što su automatizovana obrada podataka, profilisanje, ciljanje ponašanja, obavezna verifikacija identiteta, filtriranje informacija i masovni nadzor postaju rutina. Takva praksa može dovesti do proizvoljnog ili nezakonitog miješanja u pravo djece na privatnost; mogu imati štetne posljedice na djecu, što može da utiče na njih u kasnijim fazama njihovog života.

69. Ometanje privatnosti djeteta dozvoljeno je samo ako nije ni proizvoljno ni nezakonito. Svako takvo uplitanje stoga treba da bude predviđeno zakonom, s ciljem da služi legitimnoj svrsi, pridržava se principa minimizacije podataka, i mora biti srazmjerno i dizajnirano da poštuje najbolji interes djeteta, a ne smije biti u suprotnosti sa odredbama ili ciljevima Konvencije.

70. Države ugovornice treba da preduzmu zakonodavne, administrativne i druge mjere kako bi osigurale da privatnost djece poštuju i štite sve organizacije i u svim sredinama koje obrađuju njihove podatke. Zakonodavstvo treba da uključuje jake zaštitne mjere, transparentnost, nezavisan nadzor i pristup korektivnim mjerama. Države ugovornice treba da zahtjevaju integrisanje dizajna privatnosti u digitalne proizvode i usluge koji utiču na djecu. One treba redovno da preispituju zakone o privatnosti i zaštiti podataka i osiguraju da postupci i prakse sprječavaju namjerno ili slučajno kršenje privatnosti djece. Tamo gdje se šifrovanje smatra odgovarajućim sredstvom, države ugovornice treba da razmotre odgovarajuće mjere koje omogućavaju otkrivanje i prijavljivanje seksualnog iskorišćavanja i zloupotrebe djece ili materijala za seksualnu zloupotrebu dece. Takve mjere moraju biti strogo ograničene u skladu sa principima zakonitosti, neophodnosti i proporcionalnosti.

71. Kada se traži saglasnost za obradu podataka o djetetu, države ugovornice treba da obezbijede da dijete saglasnost daje slobodno i na osnovu raspoloživih informacija, ili, u zavisnosti od starosti djeteta i njegovih razvojnih mogućnosti, to učini roditelj ili staralac, i da se saglasnost dobije prije obrade tih podataka. Kada se smatra da je saglasnost djeteta nedovoljna, te da je za obradu ličnih podataka djeteta potrebna saglasnost roditelja, države potpisnice treba da zahtjevaju da organizacije koje obrađuju takve podatke potvrde da je saglasnost data na osnovu raspoloživih informacija, da je smislena, i da je daje djetetov roditelj ili staralac.

72. Države ugovornice treba da obezbjede da djeca i njihovi roditelji ili staraoci mogu lako pristupiti pohranjenim podacima, ispraviti podatke koji su netačni ili zastareli i izbrisati podatke koje nezakonito ili nepotrebno čuvaju javni organi, privatna lica ili druga tijela, shodno razumnim i zakonitim ograničenjima.³⁶ Dalje bi trebalo da obezbjede pravo djece da povuku svoj pristanak i usprotive se obradi ličnih podataka tamo gdje onaj ko kontroliše podatke ne pokaže legitimne, preovlađujuće razloge za obradu. One takođe treba da pruže informacije djeci, roditeljima i staraocima o takvim pitanjima, na jeziku prilagođenom djeci i u pristupačnim formatima.

73. Lični podaci djece trebalo bi da budu dostupni samo državnim vlastima, organizacijama i pojedincima, koji su zakonom određeni da ih obrađuju, u skladu sa odgovarajućim procesnim garancijama kao što su redovne revizije i mjere odgovornosti.³⁷ Podaci djeteta prikupljeni u definisane svrhe, u bilo kom okruženju, uključujući digitalizovane kriminalne evidencije, treba da budu zaštićeni i korišćeni isključivo u te svrhe i ne smiju se nezakonito ili nepotrebno čuvati ili koristiti u druge svrhe. Tamo gdje se informacije dostupne u jednom okruženju, a mogu legitimno koristiti djetetu u drugom okruženju, na primjer, u kontekstu školovanja i tercijarnog obrazovanja, upotreba takvih podataka treba da bude transparentna, odgovorna i, prema potrebi, podložna pristanku djeteta, roditelja ili staraoca.

74. Zakoni i mjere o privatnosti i zaštiti podataka ne bi trebalo da proizvoljno ograničavaju druga prava djece, poput njihovog prava na slobodu izražavanja ili zaštitu. Države ugovornice treba da osiguraju da zakonodavstvo o zaštiti podataka poštuje dječju privatnost i lične podatke u vezi sa digitalnim okruženjem. Stalnim tehnološkim inovacijama, raspon digitalnog okruženja se proširuje i uključuje još više usluga i proizvoda, poput odjeće i igračaka. Kako okruženja u kojima djeca provode vrijeme postaju „povezana“, upotrebom ugrađenih senzora povezanih na automatizovane sisteme, države ugovornice treba da obezbjede da proizvodi i usluge koji doprinose takvim okruženjima podliježu snažnoj zaštiti podataka i drugim propisima i standardima o privatnosti. To uključuje javna okruženja, poput ulica, škola, biblioteka, sportskih i zabavnih objekata i poslovnih prostora, uključujući prodavnice i bioskope i dom.

75. Bilo koji digitalni nadzor djece, zajedno sa bilo kojom povezanom automatizovanom obradom ličnih podataka, treba da poštuje pravo djeteta na privatnost i ne smije se sprovoditi rutinski, neselektivno ili bez znanja djeteta ili, u slučaju vrlo male djece, njihovog roditelja ili staraoca; niti bi se to trebalo odvijati bez prava na prigovor takvom nadzoru, u komercijalnim okruženjima i obrazovnim ustanovama i ustanovama za zaštitu, i uvek bi trebalo razmotriti sredstva koja najmanje narušavaju privatnost raspoloživa da bi se ispunila željena svrha.

76. Digitalno okruženje predstavlja posebne probleme roditeljima i staraocima u poštovanju prava djece na privatnost. Tehnologije koje nadgledaju aktivnosti na mreži iz bezbjednosnih razloga, poput uređaja i servisa za praćenje, ako se ne primjene pažljivo, mogu spriječiti dijete da pristupi liniji za pomoć ili da pretražuje osjetljive informacije. Države ugovornice trebalo bi da savjetuju djecu, roditelje i staraoce, kao i javnost o važnosti prava djeteta na privatnost i o tome kako njihova sopstvena praksa može to pravo da ugrozi. Takođe bi ih trebalo savjetovati o praksama kroz koje mogu poštovati i zaštititi privatnost djece u odnosu na digitalno okruženje, istovremeno ih štiteći. Nadzor roditelja i staralaca nad

³⁶ Komitet za ljudska prava, Opšti komentar br. 16 (1988), para. 10.

³⁷ Isto; takođe, Komitet za prava deteta, Opšti komentar br. 20 (2016), para. 46.

digitalnom aktivnošću djeteta treba da bude proporcionalan i u skladu sa djetetovim kapacitetima koji se razvijaju.

77. Mnoga djeca koriste online avatare ili pseudonime koji štite njihov identitet, a takve prakse mogu biti važne u zaštiti privatnosti dece. Države ugovornice trebalo bi da zahtijevaju pristup koji integriše bezbjednost po dizajnu i privatnost po dizajnu anonimnosti, istovremeno osiguravajući da se anonimne prakse rutinski ne koriste za sakrivanje štetnog ili nezakonitog ponašanja, poput sajber agresije, govora mržnje ili seksualnog iskorišćavanja i zloupotrebe. Zaštita djetetove privatnosti u digitalnom okruženju može biti od vitalnog značaja u okolnostima kada roditelji ili starijaci sami predstavljaju prijetnju za bezbjednost djeteta ili kada su u sukobu oko staranja o djetetu. Takvi slučajevi mogu zahtijevati dalju intervenciju, kao i porodično savjetovanje ili druge usluge, kako bi se zaštitilo djetetovo pravo na privatnost.

78. Pružaoci preventivnih ili savjetodavnih usluga za djecu u digitalnom okruženju treba da budu izuzeti od bilo kakvih zahtjeva da dijete dobije roditeljski pristanak kako bi pristupilo takvim uslugama.³⁸ Takve usluge treba pružati prema visokim standardima privatnosti i zaštite djece.

F. Registrovanje rođenja i pravo na identitet

79. Države ugovornice treba da promovišu upotrebu sistema digitalne identifikacije koji omogućavaju registrovanje i službeno priznavanje rođenja sve novorođene djece od strane nacionalnih vlasti, kako bi se olakšao pristup uslugama, uključujući zdravstvo, obrazovanje i socijalnu zaštitu. Odsustvo registrovanja rođenja olakšava kršenje prava djeteta koje ono ima po Konvenciji i njenim opcionim protokolima. Države ugovornice trebalo bi da koriste najsavremeniju tehnologiju, uključujući mobilne jedinice za registraciju, kako bi osigurale pristup registrovanju rođenja, posebno za djecu u udaljenim oblastima, izbjegličku i migrantsku djecu, djecu u riziku i djecu u marginalizovanim situacijama, kao i djecu rođenu prije uvođenje sistema digitalne identifikacije. Da bi takvi sistemi koristili djeci, države ugovornice bi trebalo da sprovedu kampanje za podizanje svijesti, uspostave mehanizme praćenja, promovišu angažovanje zajednice i obezbjede efikasnu koordinaciju između različitih aktera, uključujući službenike za civilni status, sudije, zdravstvene službe i osoblje agencija za zaštitu djece. Takođe bi trebalo da osiguraju postojanje snažnog okvira za zaštitu privatnosti i podataka.

VII. Nasilje nad djecom

80. Digitalno okruženje može otvoriti nove mogućnosti za vršenje nasilja nad djecom, olakšavajući stvaranje situacija u kojima djeca doživljavaju nasilje i/ili mogu potpasti pod uticaj da nanese štetu sebi ili drugima. Krize, poput pandemije, mogu dovesti do povećanog rizika od povređivanja na mreži, s obzirom na to da djeca u tim okolnostima provode više vremena na virtuelnim platformama.

81. Seksualni prestupnici mogu da koriste digitalne tehnologije za podsticanje djece u seksualne svrhe i za učešće u seksualnoj zloupotrebi djece na mreži, na primjer, direktnim prenosom video zapisa, produkcijom i distribucijom materijala sa seksualnom zloupotrebom djece i seksualnim iznuđivanjem. Oblici digitalno olakšanog nasilja i seksualnog iskorišćavanja i zloupotrebe takođe se mogu pojaviti u krugu povjerenja djeteta, porodice ili prijatelja ili, za adolescente, od strane intimnih partnera, a mogu uključivati i sajber-agresiju,

---

³⁸ Opšti komentar br. 20 (2016), para. 60.

uključujući maltretiranje i pretnje ugledu, kreiranje ili dijeljenje seksualizovanog teksta ili slika bez pristanka, kao što je sopstveno generisan sadržaj na osnovu podsticanja i/ili prinude, i promocija samopovrjeđujućih ponašanja, poput sjećanja, samoubilačkog ponašanja ili poremećaja u ishrani. Tamo gdje su djeca vršila takve radnje, države ugovornice treba da slijede preventivne, zaštitne i korektivne pravne pristupe za takvu djecu kad god je to moguće.³⁹

82. Države ugovornice treba da preduzmu zakonodavne i administrativne mjere za zaštitu djece od nasilja u digitalnom okruženju, uključujući redovnu reviziju, ažuriranje i provođenje snažnih zakonodavnih, regulatornih i institucionalnih okvira koji štite djecu od prepoznatih i novih rizika od svih oblika nasilja u digitalnom okruženju. Takvi rizici uključuju fizičko ili mentalno nasilje, povredu ili zloupotrebu, zanemarivanje ili maltretiranje, eksploataciju i zloupotrebu, uključujući seksualno iskorišćavanje i zloupotrebu, trgovinu djecom, rodno zasnovano nasilje, sajber-agresiju, sajber-napade i informacioni rat. Države ugovornice treba da primjene mjere sigurnosti i zaštite u skladu sa razvojnim kapacitetima djeteta.

83. Digitalno okruženje može otvoriti nove načine za države koje nisu članice, uključujući oružane grupe označene kao terorističke ili nasilno ekstremističke, da vrbuju i iskorišćavaju djecu da bi se uključila u nasilje ili učestvovala u njemu. Države ugovornice trebalo bi da osiguraju da zakonodavstvo zabranjuje vrbovanje djece od strane terorističkih ili nasilno ekstremističkih grupa. Djecu optuženu za krivična djela u tom kontekstu trebalo bi tretirati prvenstveno kao žrtve, ali ako se optužuju, trebalo bi primijeniti sistem pravosuđa za djecu.

VIII. Porodično okruženje i alternativno staranje

84. Mnogi roditelji i staraoci zahtjevaju podršku da bi razvili tehnološko razumjevanje, kapacitet i vještine neophodne za pomoć djeci u odnosu na digitalno okruženje. Države ugovornice treba da osiguraju da roditelji i staraoci imaju mogućnosti da steknu digitalnu pismenost, da nauče kako tehnologija može podržati prava djece i kako da prepoznaju dijete koje je žrtva povrjeđivanja na mreži, kao i kako da reaguju na odgovarajući način. Posebnu pažnju treba posvetiti roditeljima i staraocima djece u nepovoljnim ili ranjivim situacijama.

85. Podržavajući i usmjeravajući roditelje i staraoce u vezi sa digitalnim okruženjem, države ugovornice treba da unaprijede njihovu svijest da poštuju rastuću autonomiju djece i potrebu za privatnošću, u skladu sa njihovim razvojnim kapacitetima. Države ugovornice treba da uzmu u obzir da djeca često prihvataju digitalne mogućnosti i sa njima eksperimentišu, i da se mogu suočiti sa rizicima, uključujući i mlađem dobu od onog koje roditelji i staraoci mogu da predvide. Neka djeca su izjavila da žele veću podršku i ohrabrenje u svojim digitalnim aktivnostima, posebno tamo gdje su smatrala da je pristup roditelja i staraoca kašnjavajući, pretjerano restriktivan ili neprilagođen njihovim razvojnim kapacitetima.⁴⁰

86. Države ugovornice treba da uzmu u obzir da podrška i smjernice koje se pružaju roditeljima i staraocima treba da se zasnivaju na razumjevanju specifičnosti i jedinstvenom odnosu roditelja i djeteta. Takve smjernice treba da podrže roditelje u održavanju odgovarajuće ravnoteže između zaštite djeteta i njegove sve veće autonomije, zasnovane na uzajamnoj empatiji i poštovanju, umesto zabrane ili kontrole. Da bi se roditeljima i staraocima pomoglo da održe ravnotežu između roditeljskih odgovornosti i prava djeteta,

³⁹ Opšti komentar br. 24 (2019), para. 101; također CRC/C/156, para. 71.

⁴⁰ Ourrights in a digitalworld", s. 30

vodeći principi treba da budu najbolji interesi djeteta, primjenjeni zajedno sa uzimanjem u obzir razvojnih kapaciteta djeteta. Smjernice za roditelje i staraoce treba da podstiču dječje društvene, kreativne i obrazovne aktivnosti u digitalnom okruženju i naglašavaju da upotreba digitalnih tehnologija ne bi trebalo da zamjeni direktne reaktivne interakcije između same djece ili između djece i roditelja ili staratelja.

87. Važno je da djeca odvojena od porodice imaju pristup digitalnim tehnologijama.⁴¹ Dokazi svjedoče da su digitalne tehnologije korisne u održavanju porodičnih odnosa, na primjer, u slučajevima roditeljske razdvojenosti, kada su djeca smještena u alternativno starateljstvo, radi uspostavljanja odnosa između djece i budućih usvojitelja ili hranitelja i ponovnog spajanja djece sa njihovim porodicama u humanitarnim kriznim situacijama. Stoga, u kontekstu razdvojenih porodica, države ugovornice treba da podrže pristup digitalnim uslugama za djecu i njihove roditelje, staraoce ili druge relevantne osobe, uzimajući u obzir bezbjednost i najbolje interese djeteta.

88. Preduzete mjere za poboljšanje digitalne inkluzije treba da budu uravnotežene sa potrebom zaštite djece u slučajevima kada ih roditelji ili drugi članovi porodice ili staraoci, bilo fizički prisutni ili udaljeni, mogu dovesti u rizik. Države ugovornice treba da uzmu u obzir da se takvi rizici mogu olakšati dizajneranjem i upotrebom digitalnih tehnologija, na primjer otkrivanjem lokacije djeteta potencijalnom zlostavljaču. One trebalo da zahtevaju pristup koji integriše bezbjednost kroz dizajn i privatnost kroz dizajn i osiguraju da roditelji i staraoci budu potpuno svjesni rizika i dostupnih strategija za podršku i zaštitu djece.

IX. Djeca sa smetnjama u razvoju

89. Digitalno okruženje otvara nove mogućnosti djeci sa invaliditetom da se uključe u društvene odnose sa vršnjacima, pristupe informacijama i učestvuju u javnim procesima donošenja odluka. Države ugovornice treba da slijede te pravce i preduzmu korake da spriječe stvaranje novih prepreka i uklone postojeće prepreke sa kojima se suočavaju djeca sa invaliditetom u odnosu na digitalno okruženje.

90. Djeca sa različitim vrstama smetnji, uključujući fizičke, intelektualne, psiho-socijalne, slušne i vizuelne smetnje, suočavaju se sa različitim preprekama u pristupu digitalnom okruženju, poput sadržaja u nepristupačnim formatima, ograničenog pristupa asistivnim tehnologijama u kući, u školi i u zajednici, i sprječavanja upotrebe digitalnih uređaja u školama, zdravstvenim ustanovama i drugim sredinama. Države ugovornice treba da obezbjede da djeca sa invaliditetom imaju pristup sadržajima u pristupačnim formatima i uklone politike koje imaju diskriminatorski uticaj na takvu djecu. One bi trebalo da obezbjede pristup asistivnim tehnologijama, gdje je to potrebno, posebno za djecu sa invaliditetom koja žive u siromaštvu, i da obezbjede kampanje za podizanje svijesti, obuku i resurse za djecu sa invaliditetom, njihove porodice i osoblje u obrazovnim i drugim relevantnim uslovima, tako da oni mogu steknu dovoljno znanja i vještina za efikasnu upotrebu digitalnih tehnologija.

91. Države ugovornice treba da promovišu tehnološke inovacije koje ispunjavaju zahtjeve djece sa različitim vrstama invaliditeta i osiguraju da su digitalni proizvodi i usluge dizajnirani za univerzalnu dostupnost, tako da ih mogu koristiti sva djeca bez izuzetka i bez potrebe za prilagođavanjem. Djeca sa invaliditetom treba da budu uključena u dizajneranje i realizaciju politika, proizvoda i usluga koji utiču na ostvarivanje njihovih prava u digitalnom okruženju.

92. Djeca sa invaliditetom mogu biti izložena rizicima, uključujući sajber-agresiju i seksualno iskorišćavanje i zloupotrebu, u digitalnom okruženju. Države ugovornice treba da

---

⁴¹ Opšti komentar br. 21 (2017), para. 35.

identifikuju i riješe rizike sa kojima se suočavaju deca sa invaliditetom, preduzimajući mjere da osiguraju da digitalno okruženje za tu djecu bude bezbjedno, istovremeno se boreći protiv predrasuda sa kojima se suočavaju djeca sa invaliditetom, a koje mogu dovesti do pretjerane zaštite ili isključenja. Informacije o bezbjednosti, zaštitne strategije i javne informacije, usluge i forumi koji se odnose na digitalno okruženje treba da se obezbjede u pristupačnim formatima.

X. Zdravlje i blagostanje

93. Digitalne tehnologije mogu olakšati pristup zdravstvenim uslugama i informacijama i poboljšati usluge dijagnostike i liječenja kada su u pitanju fizičko i mentalno zdravlje i ishrana majki, novorođenčadi, djece i adolescenata. One takođe nude značajne mogućnosti da se dopre do djece u nepovoljnim ili ranjivim situacijama ili u udaljenim zajednicama. U vanrednim situacijama ili u zdravstvenim ili humanitarnim krizama pristup zdravstvenim uslugama i informacijama putem digitalnih tehnologija može postati jedina opcija.

94. Djeca su izjavila da cijene online pretraživanje informacija i podršku u vezi sa zdravljem i blagostanjem putem interneta, što uključuje pitanja fizičkog, mentalnog i seksualnog i reproduktivnog zdravlja, puberteta, seksualnosti i začeca.⁴² Adolescenti su posebno željeli pristup besplatnim, povjerljivim, uzrastu prikladnim i nediskriminatornim uslugama mentalnog zdravlja, kao i uslugama seksualnog i reproduktivnog zdravlja na mreži.⁴³ Države ugovornice treba da osiguraju da djeca imaju bezbjedan, siguran i povjerljiv pristup pouzdanim zdravstvenim informacijama i uslugama, uključujući usluge psihološkog savjetovanja.⁴⁴ Te usluge treba da ograniče obradu dječijih podataka na onu koja je neophodna za obavljanje usluge i treba da je pružaju profesionalci ili oni koji imaju odgovarajuću obuku, uz uspostavljanje regulisanih mehanizama nadzora. Države ugovornice treba da osiguraju da digitalni zdravstveni proizvodi i usluge ne stvaraju ili povećavaju nejednakost u pristupu djece zdravstvenim uslugama.

95. Države ugovornice treba da podstiču i ulažu u istraživanje i razvoj koji su usredsređeni na posebne zdravstvene potrebe djece i koji promovišu pozitivne zdravstvene ishode za djecu kroz tehnološki napredak. Digitalne usluge treba koristiti za dopunu ili poboljšanje pružanja zdravstvenih usluga djeci.⁴⁵ Države ugovornice treba da uvedu ili ažuriraju propise kojima se od dobavljača zdravstvenih tehnologija i usluga zahteva da u njihovu funkcionalnost, sadržaj i distribuciju ugrade prava djeteta.

96. Države ugovornice treba da uvedu regulativu protiv poznatih uzroka štete i da proaktivno razmotre nova istraživanja i dokaze u javnom zdravstvenom sektoru, kako bi spriječile širenje dezinformacija i materijala i usluga koji mogu naštetiti mentalnom ili fizičkom zdravlju djece. Moguće je da budu potrebne i mjere za sprječavanje nezdravog bavljenja digitalnim igrima ili društvenim medijima, kao što je uvođenje regulative protiv digitalnog dizajna koji narušava razvoj i prava djeteta.⁴⁶

97. Države ugovornice treba da podstiču upotrebu digitalnih tehnologija za promociju zdravih stilova života, uključujući fizičku i društvenu aktivnost.⁴⁷ Trebalo bi da regulišu ciljano ili uzrastu neprikladno oglašavanje, marketing i druge relevantne digitalne usluge kako bi

⁴² Ourrights in a digital world", s. 37.

⁴³ Opšti komentar br. 20 (2016), para. 59.

⁴⁴ Isto, para. 47 i 59.

⁴⁵ Isto, para 47-48.

⁴⁶ Opšti komentar br. 15 (2013), para. 84.

⁴⁷ Opšti komentar br. 17 (2013), para. 13.

spriječile izloženost djece promociji nezdravih proizvoda, uključujući određenu hranu i pića, alkohol, drogu i duvan i druge nikotinske proizvode.⁴⁸ Takvi propisi koji se odnose na digitalno okruženje treba da budu kompatibilni i da idu ukorak sa propisima u vanmrežnom okruženju. 98. Digitalne tehnologije nude djeci višestruke mogućnosti da poboljšaju svoje zdravlje i blagostanje, kada se uravnoteže sa njihovom potrebom za odmorom, vježbanjem i direktnom interakcijom sa vršnjacima, porodicama i zajednicama. Države ugovornice trebalo bi da razviju smjernice za djecu, roditelje, staraoce i vaspitače u vezi sa značajem zdrave ravnoteže između digitalnih i nedigitalnih aktivnosti i dovoljnog odmora.

XI. Obrazovanje, slobodno vrijeme i kulturne aktivnosti

A. Pravo na obrazovanje

99. Digitalno okruženje može u velikoj mjeri omogućiti i poboljšati pristup djece visoko kvalitetnom inkluzivnom obrazovanju, uključujući pouzdane resurse za formalno, neformalno, neslužbeno, vršnjačko i samostalno učenje. Korišćenje digitalnih tehnologija takođe može ojačati angažman između učenika, kao i između nastavnika i učenika. Djeca su istakla značaj digitalnih tehnologija u poboljšanju njihovog pristupa obrazovanju i u podršci njihovom učenju i učešću u vannastavnim aktivnostima.⁴⁹

100. Države ugovornice trebalo bi da podrže obrazovne i kulturne institucije, poput arhiva, biblioteka i muzeja, u omogućavanju djeci pristupa različitim digitalnim i interaktivnim resursima za učenje, uključujući autohtone resurse, kao i resurse na jezicima koje djeca razumiju. Ti, kao i drugi vrijedni resursi, mogu da podrže dječju angažovanost u sopstvenim kreativnim, građanskim i kulturnim praksama i omoguće im da uče o drugima.⁵⁰ Države ugovornice treba da poboljšaju mogućnosti djece za onlajn i cjeloživotno učenje.

101. Države ugovornice treba da ulože ravnopravno u tehnološku infrastrukturu u školama i u druge nastavne okvire, osiguravajući dostupnost i pristupačnost dovoljnog broja računara, visokokvalitetne i brze širokopojasne mreže i stabilan izvor električne energije, obuku nastavnika za korišćenje digitalnih obrazovnih tehnologija, pristupačnost i pravovremeno održavanje školskih tehnologija. Takođe bi trebalo da podrže stvaranje i širenje različitih digitalnih obrazovnih resursa dobrog kvaliteta na jezicima koje djeca razumiju i obezbjede da postojeće nejednakosti ne budu pogoršane, poput onih koje doživljavaju djevojčice. Države ugovornice treba da osiguraju da upotreba digitalnih tehnologija ne podriva neposredno obrazovanje i da je opravdana u obrazovne svrhe.

102. Za djecu koja nisu fizički prisutna u školi ili za ona koja žive u udaljenim oblastima ili u nepovoljnim ili ranjivim situacijama, digitalne obrazovne tehnologije mogu omogućiti učenje na daljinu ili mobilno učenje.⁵¹ Države ugovornice treba da osiguraju postojanje odgovarajuće infrastrukture koja omogućava svoj djeci pristup osnovnim uslužnim programima neophodnim za učenje na daljinu, uključujući pristup uređajima, električnoj energiji, povezivanju, obrazovnim materijalima i profesionalnoj podršci. Takođe bi trebalo da obezbjede da škole imaju dovoljno resursa da roditeljima i staraocima pruže smjernice o

⁴⁸ Opšti komentar br. 15 (2013), para. 77.

⁴⁹ "Naša prava u digitalnom svijetu", s. 14, 16 i 30.

⁵⁰ Opšti komentar br. 17 (2013), para. 10.

⁵¹ Zajednička opšta preporuka br. 31 Komiteta za ukidanje diskriminacije prema ženama/Opšti komentar br. 18 Komiteta za prava deteta (2019), para. 64; takođe Komitet za prava deteta, Opšti komentar br. 11 (2009), para. 61; kao i Opšti komentar br. 21 (2017), para. 55.

učenju na daljinu kod kuće, kao i da proizvodi i usluge digitalnog obrazovanja ne stvaraju ili pogoršavaju nejednakosti u pristupu djece obrazovnim uslugama.

103. Države ugovornice trebalo bi da razviju politike, standarde i smjernice, zasnovane na raspoloživoj evidenciji, za škole i druga relevantna tijela odgovorna za nabavku i upotrebu obrazovnih tehnologija i materijala, kako bi poboljšale obezbjeđivanje dragocjene obrazovne dobrobiti. Standardi za digitalne obrazovne tehnologije treba da osiguraju da je upotreba tih tehnologija etična i primjerena u obrazovne svrhe i da ne izlaže djecu nasilju, diskriminaciji, zloupotrebi njihovih ličnih podataka, komercijalnom iskorišćavanju ili drugim kršenjima njihovih prava, kao što je upotreba digitalne tehnologije za dokumentovanje dječje aktivnosti i dijeljenje sa roditeljima ili staraocima bez djetetovog znanja ili pristanka.

104. Države ugovornice treba da osiguraju da se digitalna pismenost predaje u školama, kao dio programa osnovnog obrazovanja, od predškolskog nivoa i tokom svih godina školovanja, i da se te pedagogije procjenjuju na osnovu njihovih rezultata.⁵² Nastavni programi treba da obuhvate znanje i vještine za sigurno rukovanje širokim spektrom digitalnih alata i resursa, uključujući one koji se odnose na sadržaj, stvaranje, saradnju, učešće, socijalizaciju i građanski angažman. Nastavni programi takođe treba da uključuju kritičko razumjevanje, smjernice o tome kako pronaći pouzdane izvore informacija i identifikovati dezinformacije i druge oblike pristrasnog ili lažnog sadržaja, uključujući pitanja seksualnog i reproduktivnog zdravlja, ljudska prava, kao i prava djeteta u digitalnom okruženju i dostupne oblike podrške i korektivnih mjera. Države ugovornice treba da promovišu svijest kod djece o mogućim negativnim posljedicama izloženosti rizicima koji se odnose na sadržaj, kontakt, ponašanje i ugovaranje, uključujući sajber-agresiju, trgovinu ljudima, seksualno iskorišćavanje i zloupotrebu i druge oblike nasilja, kao i strategije za smanjenje štete i strategije za zaštitu ličnih podataka i podataka drugih i da razvijaju socijalne i emocionalne vještine i prilagodljivost djece.

105. Sve je značajnije da djeca steknu razumjevanje digitalnog okruženja, uključujući njegovu infrastrukturu, poslovne prakse, pouzdane strategije i upotrebu automatizovane obrade i ličnih podataka i nadzora, kao i moguće negativne efekte digitalizacije na društva. Nastavnici, posebno oni koji se bave obrazovanjem o digitalnoj pismenosti i obrazovanjem o seksualnom i reproduktivnom zdravlju, treba da budu obučeni o zaštitnim mjerama koje se odnose na digitalno okruženje.

B. Pravo na kulturu, razonodu i igru

106. Digitalno okruženje promoviše pravo djece na kulturu, slobodno vrijeme i igru, što je neophodno za njihovo blagostanje i razvoj.⁵³ Djeca svih starosnih grupa izjavila su da su doživjela zadovoljstvo, interesovanje i opuštanje baveći se širokim spektrom digitalnih proizvoda i usluga po svom izboru,⁵⁴ ali da su zabrinuta što odrasli možda ne razumiju važnost digitalne igre i kako se ona može dijeliti sa prijateljima.⁵⁵

107. Digitalni oblici kulture, rekreacije i igre treba da podržavaju i koriste djeci i odražavaju i promovišu različite identitete djece, posebno njihove kulturne identitete, jezike i nasljeđe. Oni mogu olakšati djeci socijalne vještine, učenje, izražavanje, kreativne aktivnosti, poput

⁵² Opšti komentar br. 20 (2016), para. 47.

⁵³ Opšti komentar br. 17 (2013), para. 7.

⁵⁴ "Naša prava u digitalnom svijetu", s. 22.

⁵⁵ Opšti komentar br. 17 (2013), para. 33.

muzike i umetnosti, kao i osjećaj pripadnosti i zajedničke kulture.⁵⁶ Učešće u kulturnom životu na mreži doprinosi kreativnosti, identitetu, socijalnoj povezanosti i kulturnoj raznolikosti. Države ugovornice treba da obezbjede da djeca imaju priliku da slobodno vrijeme koriste za eksperimentisanje sa informacionim i komunikacionim tehnologijama, izražavanje i učestvovanje u kulturnom životu na mreži.

108. Države ugovornice treba da regulišu i daju smjernice za profesionalce, roditelje i staraoce i da sarađuju, prema potrebi, sa dobavljačima digitalnih usluga kako bi se osiguralo da se digitalne tehnologije i usluge namenjene djeci, kojima ona pristupaju ili koja na njih imaju uticaj u njihovo slobodno vrijeme, dizajniraju, distribuiraju i koriste na načine koji poboljšavaju mogućnosti djece u vezi kulture, rekreacije i igre. To može uključivati podsticanje inovacija u digitalnim igrama i srodnim aktivnostima koje podržavaju dječju autonomiju, lični razvoj i zadovoljstvo.

109. Države ugovornice treba da osiguraju da se promocija učešća u kulturnim aktivnostima, rasonodi i igri u digitalnom okruženju uravnoteži sa pružanjem atraktivnih alternativa na fizičkim lokacijama gde djeca žive. Djeca, naročito u ranim godinama, uče jezik, koordinaciju i socijalne vještine i stiču emocionalnu inteligenciju uglavnom kroz igru koja uključuje fizički pokret i direktnu interakciju licem u lice sa drugim ljudima. Za stariju djecu igra i rekreacija koja uključuje fizičke aktivnosti, timske sportove i druge rekreativne aktivnosti na otvorenom može donijeti zdravstvene pogodnosti, kao i funkcionalne i socijalne vještine.

110. Slobodno vrijeme provedeno u digitalnom okruženju može djecu izložiti rizicima od štete koja može nastati, na primjer, usled netransparentnog ili obmanjujućeg oglašavanja ili dizajna koji je posebno uvjerljiv ili koje nalikuju kockanju. Uvođenjem ili korišćenjem zaštite podataka, pristupima privatnosti kroz dizajn i sigurnosti kroz dizajnu i drugim regulatornim mjerama, države ugovornice treba da obezbjede da preduzeća nijesu usmjerena na djecu koristeći pomenute ili druge tehnike dizajnirane da daju prioritet komercijalnim interesima nad interesima djeteta.

111. Tamo gdje države ugovornice ili preduzeća daju smjernice, kao i ocjene prema uzrastu, obilježavaju ili sertifikuju određene oblike digitalnih igara i rekreacije, formulacije treba da budu takve da djeci ne umanjuju pristup digitalnom okruženju u cjelini ili da im ometaju mogućnosti za rasonodu ili njihovo druga prava.

XII. Posebne mjere zaštite

A. Zaštita od ekonomskih, seksualnih i drugih oblika eksploatacije

112. Djecu treba zaštititi od svih oblika eksploatacije štetnih za bilo koji aspekt njihove dobrobiti u odnosu na digitalno okruženje. Do eksploatacije može doći u mnogim oblicima, poput ekonomske eksploatacije, uključujući dječji rad, seksualno iskorišćavanje i zloupotrebu, prodaju, trgovinu i otmicu djece i vrbovanje djece za učešće u kriminalnim aktivnostima, uključujući oblike sajber-kriminala. Stvaranjem i dijeljenjem sadržaja, djeca mogu postati ekonomski akteri u digitalnom okruženju, što može rezultirati njihovom eksploatacijom.

113. Države ugovornice trebalo bi da preispitaju relevantne zakone i politike kako bi osigurale da su djeca zaštićena od ekonomskog, seksualnog i drugih oblika eksploatacije i

---

⁵⁶ Isto, para. 5.

da su zaštićena njihova prava u vezi sa radom u digitalnom okruženju i odgovarajuće mogućnosti za naknadu.

114. Države ugovornice treba da osiguraju postojanje odgovarajućih mehanizama za sprovođenje zakona i da podržavaju djecu, roditelje i staraoce u pristupu primjenjivoj zaštiti⁵⁷. Trebalo bi donijeti zakone kako bi osigurali da djeca budu zaštićena od štetne robe, poput oružja ili droge, ili usluga poput kockanja. Treba koristiti snažne sisteme za provjeru uzrasta kako bi se djeca spriječila da pristupe proizvodima i uslugama čije je vlasništvo ili korišćenje od strane djece protivzakonito. Takvi sistemi treba da budu u skladu sa zahtjevima za zaštitu i sigurnost podataka.

115. Uzimajući u obzir obaveze država da istražuju, procesuiraju i kažnjavaju trgovinu ljudima, uključujući radnje u vezi s tim i povezano ponašanje, države ugovornice treba da razviju i ažuriraju zakonodavstvo za borbu protiv trgovine ljudima tako da zabranjuju kriminalnim grupama regrutovanje djece olakšano tehnologijama.

116. Države ugovornice treba da osiguraju da postoji odgovarajuće zakonodavstvo koje štiti djecu od zločina koji se dešavaju u digitalnom okruženju, uključujući prevare i krađu identiteta, i da izdvoje dovoljno resursa kako bi se osiguralo da se zločini u digitalnom okruženju istražuju i procesuiraju. Države ugovornice takođe treba da zahtjevaju poštovanje visokih standarda sajber-bezbjednosti, privatnosti kroz dizajn i sigurnosti kroz dizajn u digitalnim uslugama i proizvodima koje djeca koriste, kako bi se rizik od takvih krivičnih djela sveo na minimum.

B. Pravda za djecu

117. Za djecu se može tvrditi da krše zakone o sajber-kriminalu, ona se za to mogu optužiti ili se to može utvrditi. Države ugovornice treba da osiguraju da kreatori politike razmotre efekte takvih zakona na djecu, da se usredsrede na prevenciju i ulože sve napore u stvaranje i korišćenje alternativa krivičnom pravosuđu.

118. Seksualni materijal koji djeca sama generišu, a koji posjeduju i/ili dijele uz swopstveni pristanak i isključivo za sopstvenu privatnu upotrebu ne bi trebalo kriminalizovati. Treba stvoriti kanale prilagođene djeci kako bi se djeci omogućilo da bezbjedno traže savjet i pomoć kada je u pitanju sopstveni seksualno eksplicitni sadržaj.

119. Države ugovornice trebalo bi da osiguraju da se digitalne tehnologije, nadzorni mehanizmi, poput softvera za prepoznavanje lica, kao i profilisanje rizika, koji se koriste u prevenciji, istrazi i gonjenju zločina ne koriste za nepravedno usmjeravanje na djecu osumnjičenu ili optuženu za krivična djela, niti da se koriste na način koji krši njihova prava, posebno njihova prava na privatnost, dostojanstvo i slobodu udruživanja.

120. Komitet prepoznaje da, tamo gdje digitalizacija sudskih postupaka ima za posljedicu odsustvo ličnog kontakta sa djecom, to može imati negativan uticaj na rehabilitacione i restorativne mjere pravde, koje se grade kroz razvoj odnosa sa djetetom. U takvim slučajevima, a takođe i tamo gdje su djeca lišena slobode, države ugovornice treba da obezbijede lične kontakte kako bi se djeci olakšala mogućnost smislenog stupanja u kontakt sa sudovima i učestvovanja u sopstvenoj rehabilitaciji.

⁵⁷ Opšti komentar br. 16 (2013), para. 37.

C. Zaštita djece u oružanim sukobima, djece migranata i djece u drugim osjetljivim situacijama

121. Digitalno okruženje može djeci koja žive u osjetljivim situacijama, uključujući djecu u oružanim sukobima, interno raseljenu djecu, djecu migrante, djecu koja traže azil i izbeglice, djecu bez pratnje, djecu prepuštenu ulici i djecu pogođenu prirodnim katastrofama, omogućiti pristup informacija od životnog značaja, koje su ključne za njihovu zaštitu. Digitalno okruženje im takođe može omogućiti da održavaju kontakt sa porodicama, omogućiti im pristup obrazovanju, zdravstvu i drugim osnovnim uslugama i omogućiti im da dobiju hranu i sigurno sklonište. Države ugovornice treba takvoj djeci da obezbjede siguran, bezbjedan, privatn i koristan pristup u digitalno okruženje i da ih zaštite od svih oblika nasilja, eksploatacije i zloupotrebe.

122. Države ugovornice treba da osiguraju da se djeca kroz digitalno okruženje regrutuju i ne koriste u sukobima, uključujući oružane sukobe. To uključuje sprječavanje, kriminalizovanje i sankcionisanje različitih oblika uspostavljanja i njegovanja odnosa sa djecom uz pomoć tehnologije, na primjer, korišćenjem platformi za društvene mreže ili usluga časkanja u okviru igara na mreži.

XIII. Međunarodna i regionalna saradnja

123. Prekogranična i međunarodna priroda digitalnog okruženja zahtjeva snažnu međunarodnu i regionalnu saradnju, kako bi se osiguralo da sve zainteresovane strane, uključujući države, preduzeća i druge aktere, efikasno poštuju, štite i ispunjavaju prava djeteta u odnosu na digitalno okruženje. Stoga je od vitalne važnosti da države ugovornice saraduju bilateralno i multilateralno sa nacionalnim i međunarodnim nevladinim organizacijama, agencijama Ujedinjenih nacija, preduzećima i organizacijama specijalizovanim za zaštitu djece i ljudska prava u vezi sa digitalnim okruženjem.

124. Države ugovornice treba da promovišu i doprinose međunarodnoj i regionalnoj razmjeni stručnosti i dobrih praksi i uspostave i promovišu izgradnju kapaciteta, resurse, standarde, propise i zaštitu preko nacionalnih granica, koji omogućavaju ostvarivanje prava djeteta u digitalnom okruženju od strane svih država. One treba da podstiču formulisanje zajedničke definicije onoga što predstavlja zločin u digitalnom okruženju, uzajamnu pravnu pomoć i zajedničko prikupljanje i razmjenu dokaza.

XIV. Širenje

125. Države ugovornice treba da osiguraju da se ovaj opšti komentar što više širi, što uključuje i upotrebu digitalnih tehnologija, do svih relevantnih zainteresovanih strana, posebno parlamenata i državnih vlasti, uključujući one odgovorne za međusektorsku i sektorsku digitalnu transformaciju, kao i do pripadnika pravosuđa, poslovnih preduzeća, medija, civilnog društva i šire javnosti, prosvetnih radnika i djece, i da bude dostupan u više formata i na više jezika, uključujući i verzije prilagođene uzrastu.